

Kırgızistan'da Ahmet Yesevî Çalışmaları*

Abdülmecit İSLAMOĞLU**

Özet

Hoca Ahmet Yesevî, Orta Asya'daki önemli Türk topluluklarından olan Kırgızlar üzerinde, yaşadığı çağdan günümüze, son derece etkili olmuş önemli bir şahsiyettir. Ahmet Yesevî'nin hikmetleri, Kırgızlar arasında nesilden nesile aktarılan kutsal bir emanet olarak görülmüştür. Bu makalemizde; Kırgızların gerek bağımsızlık mücadelelerinde gerekse de milli kimliklerini muhafaza edebilmelerinde tarih boyunca önemli bir değer olarak gördükleri Ahmet Yesevî'ye/Yesevîlik'e dair, kitap, makale ve bildiri düzeyinde Kırgızistan'da yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalarda; Ahmet Yesevî'nin hayatı, tasavvufî şahsiyeti, düşünce dünyası, hikmetlerin metni ve içeriği, bunların Türk dili ve edebiyatı üzerindeki etkileri, Ahmet Yesevî'nin Kırgızlar üzerindeki tesiri ve Kırgız kültüründeki yeri gibi konular ele alınmaktadır. Bu yayınların önemli bir bölümünde dikkat çeken bir başka husus ise Ahmet Yesevî'nin Cazı'da/Özkent'te doğduğu düşüncesinin savunulmasıdır.

Anahtar Kavramlar: Hoca Ahmet Yesevî, Yesevîlik, Kırgızistan, Tasavvuf.

Ahmet Yesevî Studies in Kyrgyzstan

Abstract

Hodja Ahmad Yasawi is a significant figure having a valuable effect on Kyrgyzs who are important community in the Middle Asia from his age to our time. His *hikmets* are regarded as sacred relics passed down from generation to generation among Kyrgyzs. In this paper, the studies are analysed in form of book, article and report about Ahmad Yasawi and his sect, namely, Yasawiyya which is regarded as an important value in terms of the fight of independence and

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, islamoglu@gmail.com.

** Bu makale, 27-28 Eylül 2019 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "Symposium On Common History, Culture, Education and Civilization"nda sunduğumuz bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş şeklidir.

safeguarding their national identity throughout history. In these studies, issues mentioned include the life of Aḥmad Yasawī, his mystic character, world of thought, text and content of his *hikmets*, their effects on Turkish language and literature, Aḥmad Yasawī's effect on Kyrgyzs and his place in the Kyrgyz culture. Another issue which attracts attention in a substantial part of these studies is defending the opinion that Aḥmad Yasawī was born in Cazı/Özkent.

Key Words: Aḥmad al-Yasawī, The Şüfi Order of Yasawiyya, Kyrgyzstan, Şüfism.

Giriş

Orta Asya'da İslâm dininin yayılması ve doğru anlaşılmasında rol sahibi en önemli şahsiyetlerden birisi Hoca Ahmet Yesevî'dir. İslâmiyet'in kabulünden önce Türkler arasında var olan sözlü şiir geleneği içerisinde yetişen Ahmet Yesevî, insanları kimi zaman coşturan, heyecanlandıran kimi zaman ise manevî yönlerini tatmin etmek amacıyla söylenen şiirleri/şiir sanatını, dinî-tasavvufî hakikatleri anlatmak için etkili bir araç olarak kullanmıştır. Hitap ettiği toplumun sosyal ve kültürel yapısını bilen Ahmet Yesevî, tasavvufî duyuş ve yaşayış tarzını telkin ederken; sade ve herkesin anlayabileceği tarzda şiirler yazmıştır. Pîr-i Türkistan'ın hikmetlerindeki düşünce örgüsü dinî-tasavvufî motiflerden oluşurken, şiirlerindeki şekil özelliklerinin milli-mahallî unsurlardan oluşması son derece anlamlıdır.

Yaşadığı dönemden günümüze, Orta Asya başta olmak üzere bütün Türk dünyasında etkili olan ve Türk toplulukları arasında birleştirici bir köprü vazifesi gören Ahmet Yesevî'nin hayatı, düşünce dünyası ve hikmetleri üzerine Kırgızistan'da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kırgızistan'da bağımsızlık sonrası Ahmet Yesevî hakkında yapılan bu çalışmalar -dinî sahada yayınlanan diğer çalışmalar gibi-¹ sınırlı sayıdadır. Hoca Ahmet Yesevî ve hikmetleri üzerine Kırgızistan'da gerçekleştirilen bu yayınlardan tespit edebildiklerimizi kitap, makale ve bildiri alt başlıkları altında şu şekilde sıralayabiliriz:

---

¹ Kırgızistan'da İslâmî ilimler alanında yapılan yayınların bir listesi için bkz.: Ferhat Gökçe, "İlahiyat Alanında Kırgızca Tercüme-Te'lif Eserler", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, 22. sayı, 2017, s. 6-35; Vahit Göktaş, "Kırgızistan'da Dini Yayınlar", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, 15-16, Bişkek 2013, s. 99-112.

A. Kitaplar

1. Эгемберди Эрматов, *Хикметтер Китеби-Насаат Китеби*, Басмакана: Бийиктик, Бишкек 2008, 204 бет.²

Egemberdi Ermatov, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihah Kitabı)*, Biyiktik, Bişkek 2008, 204 sayfa.

Eser, bir Giriş bölümünden sonra, 149 hikmet ve 1 münâcâtın Kırgızca'ya çevirisinden oluşmaktadır. Mütercim, eserin iç kapağında “Bu çalışma ile, Doğu edebiyatının medeniyet tarihinde, dinî-felsefi düşüncenin gelişiminde büyük katkısı bulunan, ünlü düşünce adamı ve büyük şair, Kul Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetleri, tamamen ve ilk kez Kırgız diline çevrilerek yayınlanmaktadır. Eser, manevi zenginlik arayanlar ve şiire ilgi duyanlar için son derece kıymetlidir.” demektedir.³

Ermатов çalışmasının Giriş bölümünde; hikmetlerin Arap alfabesi ile ve Çağatayca yazılmış olmasından dolayı, günümüz Kırgız okuyucuna hitap edemediğini, gerçekleştirilen bu Kırgızca tercüme ile herkesin rahatlıkla ulaşarak faydalanabileceği bir *Dîvân-ı Hikmet*'in artık okuyucu ile buluştuğunu ifade etmektedir. Hikmetler bölümüne geçmeden önce Ermатов, Ahmet Yesevî'nin şahsiyeti ve hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Yesevî'nin bir mutasavvıf olduğunu ve Batı Karahanlı Devleti'nin ilk başkenti olan tarihî Özkent şehrinde (Cazı Nehri'nin kenarında) doğduğunu ifade etmektedir.⁴ Ermатов, Ahmet Yesevî'nin Özkentli oluşunu destekleyen bir başka kanıt olarak ise Arslan Bab'ın kabrinin yine bu bölgeye yakın bir yerde, Celâlâbâd'da bulunmasını göstermektedir. Ermатов'a göre ulaşılmış olduğu bu bilgiler tarihi gerçeklerle de uyum içerisindedir.

Ahmet Yesevî'nin hayatı hakkında pek fazla bilginin bulunmadığını söyleyen yazar, babasının adını İbrahim, dedesinin adını ise İshak olarak kaydetmektedir. Yesevî'nin 63 yaşında yer altına çekildiğini, 1166'da 130 yaşında Türkistan'da vefat ettiğini bildirmektedir. Bazı tasavvufi konular

---

² Çalışmamızda faydalandığımız Kırgızca eserlerin/makalelerin tercümesi hususunda, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi Asilbek Abduganiev'e teşekkür ederim.

³ Egemberdi Ermatov, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihah Kitabı)*, Biyiktik, Bişkek 2008, eserin iç kapağı.

⁴ Ermатов, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihah Kitabı)*, s. 194.

ve özellikle şeriat, tarikat, marifet ve hakikat⁵ hakkında bilgiler veren Ermatov, Ahmet Yesevî'yi etkili kılan şeyin, kuru bilgi vermektense, şiirlerine tecrübelerini, hissiyatını da katmak olduğunu söyler. Yesevî'nin eseri sıradan bir şiir kitabı olarak görülmemeli, vermek istediği mesaj/anlam üzerinde düşünülmalıdır. Keza bu şiirler okunurken halis bir niyete sahip olunmalı, temiz bir kalp ile ihlas içerisinde okunmaya çalışılmalıdır. Okuyucu bu hususlara riayet ettiği takdirde, hikmetler 900 seneden beri içinde sakladığı sırları/hakikati ifşa edecektir. Okuyucu hikmetler ile daha önce hiç hissetmediği duyguları yaşayacak, farklı bir dünyaya adım atacaktır. Giriş bölümünü⁶, tercümesini yapmış olduğu *Dîvân-ı Hikmet*'in, Yaratıcıyı sevdiren ve O'na ulaştıran bir vesile olması niyazıyla tamamlayan Ermatov daha sonra hikmetlerin tercümesine geçmiştir. Çalışmanın sonunda küçük hacimde bir kavramlar sözlüğü bulunmaktadır.⁷

2. Кимсанбай Абдыразақ уулу, Жазылык Кул Кожо Акмат (Кожо Ахмет Яссауий), Редактор: Проф. Др. Кадыралы Конкобаев, Бишкек-2014, 176 бет.

Kimsanbay Abdırazak Uulu, Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yessevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet), Editör: Prof. Dr. Kadirali Konkobayev, Bişkek 2014, 176 sayfa.

Kitabın editörlüğünü Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Türkoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kadirali Konkobayev yapmıştır. Eserin iç kapağında, yazarın torunu olan Sancarbek Kimsanov'un kitabın yayınlanmasını maddi açıdan desteklediği bilgisi verilirken, yazarın Cazı'da doğduğu, tasavvufa ve şiire yakın birisi olduğu hususu vurgulanmaktadır.

Üçüncü sayfasında Hoca Ahmet Yesevî'yi temsilen bir resmin bulunduğu eserin ilk amacının Kırgızların bin yıllık İslâmlaşma tarihini ortaya koymak olduğunu söyleyen yazar, ikinci amacını ise Ahmet Yesevî'nin Cazı'da/Özkent'te doğduğunu, Cazılı/Özkentli olduğunu ispat

---

⁵ Tasavvufta "dört kapı" olarak nitelendirilen bu dört aşama, Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Geniş bilgi için bkz.: Kadir Özköse, "Ahmed Yesevi'nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı", *Akademiar Dergisi*, yıl: 2017 (Haziran), sayı: 2, s. 99-133.

⁶ Giriş bölümü için bkz.: Ermatov, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihât Kitabı)*, s. 3-8.

⁷ Bkz.: Ermatov, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihât Kitabı)*, s. 202-203.

etmek olarak gösterir.⁸ Kimsenbay da Ermatov gibi, Arslan Bab'ın mezarının bu bölgede bulunduğunu söyler ve Salamalik'te⁹ Kok-Tondu-Ata olarak bilinen mezarın, aslında Arslan Bab'a ait olduğunu ifade ederek bu görüşünü desteklemeye çalışır.¹⁰ Yazarın Yesevî'nin Cazı'da doğduğuna dair getirdiği diğer bazı deliller ise şu şekildedir:

- Ahmet Yesevî'nin babasının adı İbrahim, annesinin adı ise Karaçaç'tır. Bu isimler Kırgızların kullandıkları isimlerdir.
- Kırgız geleneğinde çocuklara isim verilirken; Kul Koca Ahmet, Ahmet, Koca, Kul Ahmet, Şer Ahmet, Koca Ahmet gibi isimler verilmektedir.
- Ahmet Yesevî, kartal yetiştiriciliği yapmıştır. Geçmişten günümüze Kırgızların,¹¹ münüşkör¹² olarak adlandırdıkları kimseler tarafından, kuşları/kartalları ehlileştirerek yetiştirdikleri bilinmektedir. Nitekim Cazı denilen yerde de hâlen kartal yetiştiriciliği devam etmektedir.
- Ahmet Yesevî; Ahmet Cazılık, Cazılık Ahmet, Cazılık Kul Hoca Ahmet olarak tanınır. Bu nisbelerde geçen Cazı'nın bir diğer adı Salamalik'tir ve bu yer Özgen'dedir. Arslan Bab, Peygamberimizin kendisine emanet olarak verdiği hurmayı, Ahmet Yesevî'yi Cazı'da bularak vermiştir. Yani bu ikisinin selamlaşma ve buluşma yerleri Cazı olmuştur.¹³ Kimsenbay, bu hadisenin gerçekleşme tarihini ise 1110 yılı olarak vermektedir.¹⁴

---

⁸ Kimsenbay Abdirezzak Uulu, *Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yesevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet)*, Editör: Prof. Dr. Kadıralı Konkobayev, Bişkek 2014, s. 6-7.

⁹ Salamalik; Oş'a bağlı, Özgen'e yakın bir köyün adıdır.

¹⁰ Kimsenbay Abdirezzak Uulu, *Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yesevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet)*, s. 7.

¹¹ Kırgızlarda avcılık, alıcı kuşların eğitimi (kartal, doğan, şahin, atmaca) ve bu eğitilen kuşlarla avlanma usulleriyle ilgili ilk bilgiler, V. yüzyıla kadar tarihlenmektedir. Bkz.: Ahmet Güngör, "Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 51, 2014, s. 324.

¹² Мүнүшкөр (münüşkör): Herhangi bir alıcı kuş ve kartalı eğitmede ve avlanmada uzman avcı anlamına gelmektedir. Bkz.: Güngör, "Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 51, 2014, s. 322.

¹³ Kimsenbay, Cazı'nın Selamalik'ten önceki adının "Kencilga" olduğunu söylemektedir. Ahmet Yesevi, mürsidi Arslan Bab ile buluşup selamlaştıktan sonra, görüştükları bu yer ikisinin selamlaştıkları yer anlamında "Selamalik" olarak adlandırılmıştır. Bkz.:

Cazılık Kul Koco Akmat adlı bu çalışma sadece hikmetlerin tercümesinden ibaret değildir. Yazarın Ahmet Yesevî'ye dair görüşlerini delillendirmeye çalışarak ortaya koyması dikkat çekicidir. Bununla beraber, çalışmanın editörlüğünü yapan Konkobayev, akademik hassasiyet göstererek, eserde belirtilen bilgilerden bazılarının tarihî gerçeklerle bağdaşmadığını, bir kısmının bilimsel olmadığını ifade etmektedir.

Kitabın 5-10. sayfaları arasında, Prof. Dr. Kadıralı Konkobayev'in takdim yazısı, 11-12. sayfalarda ise Kimsenbay'ın Önsöz'ü bulunmaktadır. Cazı bölgesi hakkında bilgi (Cazı nerededir?) (s. 13-16), Ahmet Yesevî'nin Cazı'da doğduğu (s. 17-19), Ahmet Yesevî hakkında (s. 20-27), Ahmet Yesevî ve günümüzde Cazı'da yaşayan halk (s. 28-40), Cazılı Velî (s. 41-55), Salamalik ismi nasıl ortaya çıktı? (s. 56-70), Arslan Bab ve Cazılı Ahmet (s. 71-105), Cengiz davet ediyor (s. 106-107), "Kuday Uluk/Allah Büyüktür" başlıklı bir şiir (s. 108-109), Kutsal Buluntu (s. 110-112), Kutsal Buluntu hakkında (s. 113-116), Kimsenbay'ın eseri üzerine (s. 117-118), Kimsenbay'ın Kul Hoca Ahmet hakkındaki şiirleri (s. 119-148) şeklindeki başlıklardan sonra küçük bir Sözlük ve Kaynakça'ya (s. 149-150) yer veren yazar, 151-171. sayfaları Hikmetler'e ayırmıştır. Çalışma; "Bazı Kavramlar ve Açıklamalar" (s. 172-173) ve İçindekiler (s. 174-176) ile sona ermektedir.

3. Намык Кемал Зейбек, Ахмет Ясеви Жолу жана Хикметтер, Которгон: Бактыгүл Каламбекова, "Ай басым" басылымалары, Анкара 2003, 323-бет.

Namık Kemâl Zeybek, Ahmed Yesevî Colu Cana Hikmetter (Ahmet Yesevi Yolu ve Hikmetler), Çeviren: Baktıgöl Kalambekova, Ay Basım, Ankara 2003, 323 sayfa.

Bu çalışma temelde Namık Kemâl Zeybek'in *Ahmet Yesevi Yolu* adlı eserinin Kırgızca'ya tercümesinden oluşmaktadır. Bununla beraber kitabın sonuna (s. 132-318), seçme hikmetler eklenerek eserin -aslına nazaran- hacim itibariyle bir hayli arttığı görülür. Çalışma, Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin yazar tarafından konulan bazı başlıklar altında açıklanmasından ibarettir.

Kimsenbay Abdirezzak Uulu, *Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yesevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet)*, s. 18.

¹⁴ Kimsenbay Abdirezzak Uulu, *Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yesevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet)*, s. 17-19.

Eserde; Giriş (s. 9-16), Allah'a giden yol (s. 17-25), Allah'a aşk ile ulaş (s. 26-32), İhlas, içtenlik, riyâsızlık (s. 33-43), affetmek (s. 44-48), Yesevî yolunda kadın nerededir? (s. 49-58), emek sömürüsü yok (s. 59-61), yolun temeli bilimdir (s. 62-67), Ahmet Yesevî kimdir? (s. 68-70), Ahmet Yesevî ve Türklerde İslâm'ın yayılması (s. 71-79), Ahmet Yesevî ve tasavvufun anlamı (s. 80-99), Ahmet Yesevî ve tasavvuf (s. 100-112), Ahmet Yesevî ve tasavvuf yolu (s. 113-117), hayat (s. 118-123), yolun gerekleri (s. 124-129), bana gelince (s. 130-131) şeklindeki başlıklardan sonra "Seçme Hikmetler" bölümü gelmektedir (s. 132-318). Çalışma, Kaynakça (s. 319-323) ile tamamlanmaktadır.

4. Кожо Ахмат Ясавий-Дивани Хикмат, Которгон: Молдо Сабыр Досбол уулу, Түркия Диянет Фондунун, Кожо Ахмат Ясавий атындагы эл аралык түрк-казак университетинин басылмалары, Бишкек-2014, 339 бет.

Hoca Ahmet Yesevî-Dîvân-ı Hikmet, Tercüme: Moldo Sabir Dosbol Uulu, Türkiye Diyanet Vakfı-Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2019, 339 sayfa.

Eser; ağırlıklı olarak Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin Kırgızca tercümesinden oluşmaktadır. Tercümede, Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından 2016 yılında yayınlanan, Hayati Bice tarafından hazırlanan ve editörlüğünü Mustafa Tatcı'nın yaptığı çalışma esas alınmıştır. Hikmetler Kırgızca'ya çevrilirken, Çağatay Türkçesi ile birlikte verilen şiirlerde, Bice'nin şiir sıralamasına aynen riayet edilmiştir. Bundan sonra yer alan kısımda ise, kaynak metnin yanında Dayrebay Serikbay tarafından, (Arap harfli) Çağatay Türkçesi ile yayınlanan hikmetlerden de faydalanılmıştır. Bu itibarla bu kısımda bulunan şiirlerde ve sıralamada bazı farklılıklar bulunmaktadır. Hoca Ahmet Yesevî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi veren Giriş bölümünü, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ve Kırgızistan Âlimler Keneşi (Din İşleri Yüksek Kurulu) Üyesi Doç. Dr. Niyazali Aripov tercüme etmiştir. Hikmetlerin tercümesi ise, alanında Kırgızistan'ın önemli bir ismi olan, Âlimler Keneşi Üyesi Moldo Sâbir Dosboluulu'ya aittir. Çalışmanın başında Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütvevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız'a ait bir Takriz (s. 7-8), eserin editörlüğünü yapan Doç. Dr. Abdülmecit İslamoğlu'na ait bir takdim yazısı

(s. 9-10), Dr. Mustafa Tatcı'nın Sözbaşı (s. 11-13) bulunmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında; Hoca Ahmet Yesevî, hayatı, eserleri, menkıbeleri, türbesi, Yesevîlik, Yesevîlikte tasavvufî eğitim ve bibliyografya yer almaktadır (s. 15-45). Eserin asıl konusu olan hikmetlerden (s. 47-331) sonra şiirlerde geçen bazı kelime ve kavramlar için küçük bir sözlük hazırlanmıştır (s.332-337).

Prestij baskı olarak hazırlanan ve PDF versiyonu ücretsiz bir şekilde kullanıma sunulan eser, günümüze kadar Kırgızca yayınlanan en hacimli *Dîvân-ı Hikmet* olma özelliğini taşımaktadır.

B. Makaleler

1. Чоюн Өмүралиев, “Жазылык Кулжакмат же Кожо Ахмед Яссавий жөнүндө сөз”, *Ала-Тоо журналы*, 10, 1990.

Çoyun Ömüraliyev, “Cazılık Kulkcakmat ce Koco Ahmed Yesevi Cönünde Söz”, *Ала-Тоо Dergisi*, Sayı: 10, s. 65-81, 1990.

(Cazılı Kul Koca Ahmet'e Dair)

Makale, *Dîvân-ı Hikmet* üzerine bağımsızlık döneminde hazırlanan öncü çalışmalardandır. Çalışmada Çoyun Ömüraliyev'e ait bir Giriş kısmından sonra, seçilen bazı hikmetlerin Kırgızca'ya tercümesi yer almaktadır. Tercümede, 1896 yılında Kazan'da Arap alfabesi ile basılan *Dîvân-ı Hikmet*'in 4. baskısı esas alınmıştır.

Makale, hurma menkıbesi ile başlamıştır. Ahmet Yesevî'yi “Türk balası” olarak tanımlayan Ömüraliyev, Yesevî'nin ve *Dîvân-ı Hikmet*'in sırlar ardında kaldığını ve bu eseri hazırlama nedeninin bu sır perdesini aralamak olduğunu belirtmektedir. Yazar, Ahmet Yesevî'nin önemini üç madde halinde sıralamaktadır. Buna göre:

1. Türk dünyasının İslâm dini ile tanışmasında Ahmet Yesevî'nin büyük katkıları olmuştur.
2. Yesevî, tasavvufî düşüncenin gelişimine önemli hizmetlerde bulunan bir Türk düşünürüdür.
3. Hoca Ahmet Yesevî'nin / tasavvufun Kırgız halkının günlük yaşamında büyük etkisi olmuştur.

Sovyetler döneminde dinî baskılar nedeniyle Kırgızların İslâm'dan uzak kaldıklarından bahseden Ömüraliyev, makalesinin bundan sonraki kısmında, Türklerin İslâmiyet'i kabul etmelerinden

önceki dinlerinden; İslâmiyet'in doğuşundan, yayılmasından, dörd halife döneminden, Abbasiler, Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular devrinden, Orta Asya'nın İslâmlaşma sürecinden bahsetmekte, İslâm'ın yayılmasında Türklerin katkıları üzerinde durmaktadır.

Yesevî'nin hayatı hakkında çok fazla malumat olmadığını söyleyen Ömüraliyev, onun Yesi'de doğduğunu, Yesi'nin daha sonra Türkistan olarak isimlendirildiğini belirtmektedir. Yûsuf-ı Hemedânî'den ders alan Ahmet Yesevî'nin en önemli özelliklerinden birisi, tasavvufun gelişmesinde Türk milletinin geleneklerini esas almasıdır. Ahmet Yesevî zikrederken sadece Arapça'yı değil, Türkçeyi de kullanmış, kendi ana diline son derece önem vermiş ve İslâmiyet'in yayılmasında Türk dilinden istifade etmiştir. Bunun en bâriz ve somut örneği hikmetlerdir. Hikmetler sadece Türk dilinin değil, Türk edebiyatının gelişmesine de büyük katkıda bulunmuştur.

Emir Timur'un Yesevî için bir türbe yaptırdığını söyleyen Ömüraliyev, türbenin bulunduğu yerden hareketle Ahmet Yesevî'nin yaygın olarak, Türkistanlı kabul edildiğini; ancak kendisinin bu görüşe katılmadığını söyler. Ona göre Ahmet Yesevî, Cazılı/Özkentlidir. Özkent'teki kabir taşlarının pek çoğunun mutasavvıflara ait olması, bu bölgede tasavvufun ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Ömüraliyev'e göre Yesevî'nin Cazılı olduğu hususu kesin olarak ispatlanamasa da ihtimal dâhilindedir.

Makalenin bundan sonraki bölümünde; şeriat, tarikat, marifet, hakikat, muhabbet, vuslat vb. bazı tasavvufî kavramlardan bahsedildikten sonra, bazı hikmetlerin tercümesi¹⁵ verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

2. Ali Yaman, “Kırgızistan’da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları ‘Laçiler’ ”, *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 33-47.

Makalede, Kırgızistan'daki Laçilerin geçmişi, Yesevîlikle olan benzerlikleri ve kendine has özellikleri ele alınmıştır. Laçilik'i “Yesevîliğin Kırgızistan'da oluşmuş bir türevidir” olarak nitelendiren yazara göre, Bektaşilik ve Laçilik gibi oluşumlar Yesevîliğin karakteristiklerine ve

---

¹⁵ Hikmetlerin yer aldığı bölüm için bkz.: Çoyun Ömüraliyev, “Cazılık Kulkcakmat ce Koco Ahmed Yesevi Cönünde Söz”, *Ala-Too Dergisi*, Sayı: 10, 1990, s. 74-81.

günümüze kadar uğradığı değişime ilişkin bilgiler sunması bakımından büyük önem taşımaktadır.¹⁶

Kırgızistan'ın Batken ve Oş bölgelerinde ve yine Özbekistan'a bağlı Şahmerdan yöresinde yapılan alan araştırmalarına göre Laçiler; merkeze uzak, dağlık ve ulaşılması güç alanlarda yaşamaktadırlar.¹⁷ Dinî önderleri, "Ata, İşan veya İşan-halife" gibi isimlerle adlandırılan Laçiler'deki bu Ata/İşanlık kurumu soy yoluyla devam etmektedir.¹⁸ Rûhânî lider olarak Ahmet Yesevî'yi kabul eden Laçiler, Hikmetler'i kutsal kabul etmektedirler. Laçiler'in bir başka özeliği ise, Anadolu'da âşık/zakir/ozan benzeri "hapız" adını verdikleri bir şahsiyetin varlığıdır. Bu kişi hikmetleri ezbere bilmekte ve dutar çalarak zikirde önemli bir görevi icra etmektedir.¹⁹

Bu makalenin en önemli özelliği, konuya dair sınırlı sayıdaki kaynakların yanı sıra, Ali Yaman'ın 2003 Temmuz-Ağustos aylarında Laçiler arasında gerçekleştirdiği alan araştırmalarına dayanıyor oluşudur.

3. Mederbek Kadyrov, "Kırgızların İslam'ı Kabulünde Yeseviliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri", Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi, sayı: 24, 2018, s. 35-44.

Kadyrov makalesine, Yesevîlik'in Orta Asya'daki göçebe halkların İslam'ı kabulünde büyük katkısının olduğunu ifade ederek başlamaktadır. Ahmet Yesevî'nin, bu coğrafyada rağbet görmesinin en büyük nedeni, İslam'ı bozkır kültürüyle birleştirip, Türkçe şiirler yazarak tebliğ etmesidir.²⁰

Makalede; Ahmet Yesevî'nin hocası Arslan Baba'nın, Kırgızlar tarafından çok iyi bilindiği, Kırgızistan'ın Celalabat ilinde Arslanbab adı verilen ceviz ormanının Arslan Baba'nın diktiği ceviz fidanından çoğaldığı inancının mevcut olduğu ifade edildikten sonra, Yesevî'nin Kırgızistan'ın

---

¹⁶ Ali Yaman, "Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları 'Laçiler' ", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 34.

¹⁷ Yaman, "Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları 'Laçiler' ", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 37.

¹⁸ Yaman, "Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları 'Laçiler' ", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 43.

¹⁹ Yaman, "Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları 'Laçiler' ", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 44.

²⁰ Mederbek Kadyrov, "Kırgızların İslam'ı Kabulünde Yeseviliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı: 24, 2018, s. 35.

Özgön şehrinin yakınında, Cazı/Yassı nehrinin kenarındaki Ken Cılga köyünde doğdu; bu yüzden de Ahmet Cazavi/Yasavi olarak anıldığı; hocası Arslan Baba ile ilk defa karşılaşmış ona selam verdiği yerin de Özgön şehrinin Salam Alik köyü olduğuna ilişkin rivayetler sıralanmaktadır.²¹

Kadyrov'un makalesinde özellikle vurguladığı husus; Kırgızların geleneksel İslam inancının şekillenmesinde, İslam'ı yerli kültürü göz önünde bulundurarak akıl ile yorumlayan Hanefi-Maturidi anlayışının büyük bir etkisinin bulunduğudur. Bunun yanı sıra; tüm bunları bozkır kültürüyle birleştirebilen Yesevîlik ve Kırgız sözlü kültürünün temsilcileri olan halk ozanlarının dinî sahada yazmış olduğu şiirler de Kırgız halkının İslam anlayışında önemli bir rol üstlenmiştir.²²

4. Абдылдажан (Мелис) Акматалиев, “Кулкожоакмат-Ахмет Ясави”, Кыргыз Адабияты: Тарых Жана Мезгил, Аврасыа Жауыңчылык, Бишкек 2010, б. 97-98.

Abdildacan (Melis) Akmatalliev, “Kulkocoakmat-Ahmet Yesevi ”, Kırgız Adabıyatı: Tarih cana Mezgil, Avrasıya Cayıncılık, Bıшкеk 2010, s. 97-98.

Hoca Ahmet Yesevî'yi, Orta Asya'dan çıkan en önemli bilge insanlardan biri olarak niteleyen Akmatalliev, Yesevî'nin bilgece sözlerinden oluşan *Dîvân-ı Hikmet*'in tasavvuf ve şiiri bir araya getiren öncü eserlerden birisi olduğu kanaatindedir. Yesevî, şiirlerinde Allah'ı anmış, Hz. Peygamber'in öğretilerini kendi his ve düşüncelerini de katarak nasihatlerle birlikte şiirleştirmiştir. Yesevî'nin bütün şiirlerinin günümüze kadar ulaşamadığını söyleyen Akmatalliev, Ahmet Yesevî'nin talebelerinin ve takipçilerinin bu geleneği devam ettirdiklerini ve yeni hikmetler yazdıklarını aktarmaktadır. *Dîvân-ı Hikmet*'in Kazan, İstanbul ve Taşkent baskılarından bahseden yazar, hikmetlerin Türkistan'da büyük bir kutsiyet atfedilerek yayıldığını aktarmaktadır. Hikmetler, dervişler aracılığıyla ezberlenerek ağızdan ağıza yayılmıştır. Bu nedendir ki şiirleri halk arasında kalıcı hâle gelmiş, kendisi de bilge birisi olarak halk nezdinde hep hürmet görmüştür. Bu bölgede onun hikmetlerini bilmeyen neredeyse yok denecek kadar azdır.

²¹ Kadyrov, “Kırgızların İslam'ı Kabulünde Yesevîliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı: 24, 2018, s. 36-37.

²² Kadyrov, “Kırgızların İslam'ı Kabulünde Yesevîliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı: 24, 2018, s. 43.

Akmataliev, Yesevî'nin hikmetlerinde genel olarak; “Allah'ın varlığına birliğine inanmak, Kur'ân'ın, şeriatın emirlerini yerine getirmek, her şeyin O'nun takdirinde olduğunu bilmek, dünyaya, mal-mülke rağbet etmeden kanaat sahibi olmak, dünyadan yüz çevirmek” gibi konuların işlendiğini belirttikten sonra örnek bir hikmet sunarak ilgili başlığı tamamlamıştır.²³

5. Али Жусубалиев, “Ясавилик”, КЫРГЫЗДАРДЫН МУСУЛМАНДАШУУ ТАРЫХЫ, Түркия Диянет Фондунун-ОшМУнун теология факультетинин басылмалары, Бишкек-2016, 318 бет.

Ali Jusubaliev, “Yesevîlik”, *Kırgızların Müslümanlaşma Tarihi*, TDV-OŞMU İlahiyat Fakültesi Yayınları, Bişkek 2016, s. 170-184.

Jusubaliev, *Kırgızların Müslümanlaşma Tarihi* adlı çalışmasının “Yesevîlik” başlığı altında, Ahmet Yesevî'nin Sayramlı Kırgızlar'dan olduğunu belirtmekte; Yesevî'nin silsilesi, dervişleri ve etki alanından bahsettikten sonra Yesevîlik ile Nakşibendilik ilişkisini incelemektedir. Ahmet Yesevî'nin ve hikmetlerinin Kırgızlar üzerindeki etkisi üzerinde duran yazar, Kırgızlar başta olmak üzere pek çok Türk boyunun İslamlaşmasında Yesevî'nin ve dervişlerinin büyük bir rol üstendiklerini söylemektedir. Ahmet Yesevî'nin bozkır göçebelerine İslamiyet'i öğretirken hikmet tarzını seçmiş olması -Kırgızların manzum şiir geleneğine âşinâ oldukları düşünülürken- son derece isabetli olmuştur. Yesevîlik'teki zikir hâlinin Kırgızların kam ya da bakşılarının vecd hâlindeki rakslarına benzemesi de, Kırgızların mizacına uygun düşmüş ve onların Müslüman olmasında itici bir güce sahip olmuştur.

Ahmet Yesevî'nin Kırgız toplumu üzerindeki tesirini, Kırgız ozan ve şairlerin şiirlerinden yaptığı alıntılarla delillendiren Jusubaliev, Yesevî'nin mürşidi olan ve günümüzde Kırgızistan'ın Celalâbâd şehrinde bulunan Arslan Bâb türbesinin, yoğun ziyaretçi akınına uğramasını da Kırgızların Pîr-i Türkistan'a olan muhabbet ve ilgisinin bir başka göstergesi olarak zikreder.

Jusubaliev, çalışmasındaki söz konusu bahsi, günümüzde Kırgızistan'ın güney-batısında ve Özbekistan'ın Fergana bölgesinde

---

²³ Abdıldacan (Melis) Akmataliev, “Kulkocoakmat-Ahmet Yesevi”, *Kırgız Adabiyatı: Tarih cana Mezgil*, Avrasya Cayıncılık, Bişkek 2010, s. 97-98.

varlıklarını sürdüren, “Yesevîliğin bir kolu veya uzantısı” olarak tanımladığı Laçiler hakkında verdiği özet bilgilerle tamamlamıştır.²⁴

C. Sempozyum Bildirileri

1. **Abdilaziz Kalberdiev, “Ahmet Yesevî Temelli Kırgız Zamancı-Ozanlar Geleneğinin XVIII-XIX. Asırda Yeniden Teşekkülü”, I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2017, s. 283-293.**

Bildiri; XVIII. asrın sonlarına doğru ortaya çıkan ve XIX-XX. asırlarda yaşamış olan “zamancı” veya “kazalçıl” olarak bilinen Kırgız âşıklarının, Ahmet Yesevî geleneğini devam ettirdikleri öğretisine dayanmaktadır. Bu tespitin en önemli dayanaklarından birisi; söz konusu âşıkların eserleri ile Ahmet Yesevî'nin hikmetleri ya da Hakîm Ata olarak bilinen Süleyman Bakırganî'nin *Âhir Zaman*'ı arasındaki benzerliklerdir. Bildiride Kalıgul'un (1785-1855) 'Akır Zaman' (Ahir Zaman), Artanbek'in (1824-1874) 'Tar Zaman' (Dar Zaman), Moldo Kılıç'ın (1866-1917) 'Zar Zaman' (Hüzün Zaman), Aldaş Moldonun (1874-1930) 'Hal Zaman' (Zamanın Hali) adlı eserleri buna örnek olarak gösterilmiştir.

Kalberdiev; zamancı-ozanların eserlerinde; Allah'ın varlığı, birliği, bilirliliği, hâkimliği ve adaleti gibi hususları vurguladıklarını tespit etmiş ve bu ozanların izledikleri yol, yöntem ve özellikle halkın dindarlaşmaları açısından harcadıkları büyük gayretleri, Yesevî'nin bıraktığı mirasın tekrar gündeme gelişi olarak yorumlamıştır. Nitekim zamancı-ozanların en önemli özelliklerinden birisi olan İslam eğitimi, ahlakı ve özellikle Hanefî-Maturidî geleneğinde yetişmiş olmaları, onların Ahmet Yesevî tarafından kullanılan metotlarla halkı aydınlatmaya çalışmışlarını sonuç olarak vermiştir. Zamancıların, insanların zorluklar karşısında sabırlı, dirençli, kanaatkâr olmaları gerektiğine işaret eden sözleri, onlarda tasavvufî boyutun bulunduğuna işaret etmektedir. Bu ozanlar tıpkı mutasavvıflar gibi halkın inandığı, benimsediği dinî inanç ve anlayışları güzel bir tarzda, halkın hoşlandığı ve anladığı bir dille sunmuşlardır.

Kalberdiev bildirisini; Kırgızistan'da özellikle Selefî zihniyetle mücadelede Ahmet Yesevî temelli ozan-zamancılar geleneği hakkında yeni

---

²⁴ Ali Jusubaliev, “Yesevîlik”, *Kırgızların Müslümanlaşma Tarihi*, TDV-OŞMU İlahiyat Fakültesi Yayınları, Bışkek 2016, s. 170-184.

araştırmaların yapılması gerektiğine ve bu ozanların halka yeniden tanıtılmasının lüzumuna işaret ederek tamamlamıştır.²⁵

2. Hakan Coşar, Cengiz Çuhadar, “Dîvân-ı Hikmet Geleneğinin 19. Yüzyıl Kırgız Temsilcileri”, *Kastamonu Üniversitesi VI. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Velî Sempozyumu (Yesevîlik)*, Kastamonu 2018, s. 715-723.

Bildiride, bir Giriş'ten sonra “Dîvân-ı Hikmet ve Muhtevası” başlığı açılmış; Hoca Ahmet Yesevî ve hikmetleri hakkında bilgi verildikten sonra Yesevî'nin Kırgızlar üzerindeki tesirinden bahsedilmiştir. Özellikle 19. yüzyılda yaşamış ve Molla anlamına gelen “Moldo” şeklinde adlandırılan Kırgız halk şairlerinin şiirlerinde *Dîvân-ı Hikmet* geleneğinin izlerinin görülebildiğini belirten yazarlar, bu şairlerin en tanınmış olanlarından bazılarını; Moldo Niyaz (1823-1896), Moldo Kılıç (1866-1917), Aldaş Moldo (1874-1930), Tokolok Moldo (1860-1942), Nurmoldo (1838-1920) şeklinde sıralamışlardır. Bildiride bu şairler arasında etkileri ve Hikmet geleneğinin takipçileri olmaları açısından ön plana çıkan Molda Niyaz ile Molda Kılıç'ın şiirleri incelenmiştir.

Kırgızistan'ın güneyindeki Oş vilayeti, Kadamcay ilçesi Kızıl Bulak köyünde doğan ve 1823-1896 yılları arasında yaşayan Moldo Niyaz'ın hayatı ve eserleri Omor Sooronov tarafından hazırlanarak 1993'te Bişkek'te basılmıştır. 1866 yılında Şimdiki Koçkor ilçesinin Buguçu köyünde doğan Moldo Kılıç ise 1866-1917 yılları arasında yaşamış olup, devrinin yüksek düzeyde eğitim almış şahsiyetlerinden biridir. Hikmet geleneğinin takipçileri olarak her iki şairin de eserlerinde Yüce Allah'tan, Hz. Peygamber'den, ilmin öneminden bahsettikleri; Kırgızların günlük hayatını, insanların birbirleriyle olan münasebetlerini, din-ibadet ve ahlâkı konu edindikleri görülmektedir.²⁶

---

²⁵ Abdilaziz Kalberdiev, “Ahmet Yesevî Temelli Kırgız Zamancı-Ozanlar Geleneğinin XVIII-XIX. Asırda Yeniden Teşekkülü”, *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2017, s. 283-293.

²⁶ Hakan Coşar, Cengiz Çuhadar, “Dîvân-ı Hikmet Geleneğinin 19. Yüzyıl Kırgız Temsilcileri”, *Kastamonu Üniversitesi VI. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Velî Sempozyumu (Yesevîlik)*, Kastamonu 2018, s. 715-723.

3. Ali Jusubaliev, “Kaybolmaya Başlayan Yesevi İzbasarları-Laçiler”,
4. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe
Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013, s.
301-308.

Jusubaliev bildirisinde, Kırgızların manevi ve sosyal hayatında önemli bir yere sahip bulunan Yesevilik’in tarihçesi hakkında bilgi verdikten sonra bu tarikatın günümüze kadar bir şekilde yaşamaya devam ettiğini, Hakîm Süleyman Ata’dan başlayıp farklı şairlerin şiirlerinden örnekler vererek delillendirmekte ve bu çizgide yürüyen “Yesevi İzbasarları-Laçiler” olarak tanıttığı yapıyı tanıtmaktadır.

Laçilerin en belirgin özelliği bu gruba mensup insanların kendilerini Yesevî yolu ile bağlantılı görmeleridir. Nitekim Laçiler, Yesevî’nin “Hikmetler”ini dütar (iki telli musiki âleti) eşliğinde söylemektedirler. Jusubaliev, Laçiler’in yoğunluklu olarak yaşadıkları yerleri; Batken ilinin Kadamjay, Batken ve Leylek ilçeleri olarak sıralamakta ve bunların Kanglı, Nayman, Kıpçak, Boston ve Cookesek Kırgız boyları arasında yayıldıklarını söylemektedir.²⁷

Sonuç

Hoca Ahmet Yesevî ve hikmetleri hakkında Kırgızistan merkezli çalışmalar²⁸; kitap, makâle ve sempozyum bildirileri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda ele alınan konular şu şekildedir:

Hoca Ahmet Yesevî’nin hayatı, ailesi, tasavvufî şahsiyeti, Özkentli (Cazılı) oluşu, mürşidi Arslan Baba’nın kabrinin Celâlâbâd’da bir başka görüşe göre ise Salamalık’te olduğu, Arslan Baba’nın Peygamberimizin kendisine emanet olarak verdiği hurmayı, Ahmet Yesevî’yi Cazi’da bularak verdiği, Kırgız geleneğinde çocuklara; Kul Koca Ahmet, Ahmet, Koca, Kul Ahmet, Şer Ahmet, Koca Ahmet gibi isimler verildiği, Ahmet Yesevî’nin ve hikmetlerinin Türk dili ve edebiyatı üzerindeki etkileri, hikmetlerin metni

---

²⁷ Ali Jusubaliev, “Kaybolmaya Başlayan Yesevi İzbasarları-Laçiler”, 4. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013, s. 301-308.

²⁸ Bu makalemizde incelediğimiz 1 kitap, 1 makale ve 3 adet sempozyum bildirisi; Türkiye’de yayınlanmış olmakla beraber, doğrudan Kırgızistan’ı konu almaları ve Kırgızistan’da yapılmış saha çalışmalarına dayanmış olmaları hasebiyle çalışmamızda bunlara da yer verdik.

ve içeriği, *Dîvân-ı Hikmet*'i okuma âdâbı/hikmetleri okurken dikkat edilmesi gereken kurallar, Yesevîlik, takipçileri/günümüze yansımaları (Laçiler ve Zamancı-Ozanlar), Ahmet Yesevî'nin Kırgızlar üzerindeki tesiri ve Kırgız kültüründeki yeri.

Ahmet Yesevî'ye dair yayınlanan bu çalışmaların kaleme alınma nedeni; Kırgızların bin yıllık İslâmlaşma tarihinde en önemli isimlerin başında gelen Ahmet Yesevî'yi tanıtmak, şahsiyetini ve tesirlerini ortaya koymak olarak belirtilmekle beraber, bazı yayınların temelde Ahmet Yesevî'nin Cazi'da/Özkent'te doğduğunu ispat etmek amacını taşıdığı görülmektedir.

Hoca Ahmet Yesevî ve hikmetleriyle ilgili bu yayınlardan bazıları, hayatı ve düşünceleri hakkında bilgi verirken, bazıları metin ağırlıklı çalışmalar olmuştur. Hikmetlerin metin olarak sunulduğu çalışmalar, sadece bir tercümeden ibaret olmayıp, Ahmet Yesevî ve mefkûresi hakkında bilgi, açıklama ve yorumların da yer aldığı çalışmalardır.

Makalenin hazırlandığı tarih itibarıyla tespitlerimize göre, Orta Asya'da yayınlanan en hacimli *Dîvân-ı Hikmet*, Türkiye Diyanet Vakfı-Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından Kırgızca yayınlanan ve 2019 yılında Bişkek'te prestij baskısı yapılan çalışmadır. 3000 adet basılan ve ilgililere ücretsiz bir şekilde ulaştırılan eser, Kırgızistan'da ses getirmiş ve Kırgızistan Din İşleri Yüksek Kurulu (Âlimler Keneşi) tarafından ülkede dinî ilimlerin öğretildiği önemli kurumlardan biri olan medreselerin müfredatına dâhil edilerek, tüm medreselerde okutulması zorunlu tutulmuştur. Orta Asya'nın olduğu kadar bütün Türk dünyasının en büyük değerlerinden birisi olan Hoca Ahmet Yesevî'nin ve hikmetlerinin medreselerde okutulacak bir ders haline gelmesi, Kırgızistan adına önemli bir gelişmedir. Ahmet Yesevî'nin ve *Dîvân-ı Hikmet*'ten -ilk etapta- örnek şiirlerin ilk ve orta öğretim düzeyinde öğrencilerle buluşturulması da, dinî ve milli şuurun kazandırılması/canlı tutulmasında atılacak önemli bir adım olacaktır. Kırgızistan üniversitelerinde, özellikle İlahiyat ve Edebiyat fakültelerinde görev yapan akademisyenlerin de Ahmet Yesevî ve hikmetleri üzerine kitap ve makale düzeyinde çalışmalar yapmaları ve kitle iletişim araçlarıyla ülke insanlarını bunlardan haberdar etmeleri, Yesevî'nin aşırılıklardan uzak, birlik ve beraberliği esas alan dinî-ahlâkî öğretilerinin yaygınlaşmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

ABDIRAZAK Uulu, Kimsenbay, *Cazılık Kul Koco Akmat (Koca Ahmet Yesevi) (Cazılı Kul Hoca Ahmet)*, Editör: Prof. Dr. Kadirali Konkobayev, Bişkek 2014.

AKMATALIEV, Abdıldacan (Melis), “Kulkocoakmat-Ahmet Yesevi ”, *Kırgız Adabiyatı: Tarih cana Mezgil*, Avrasya Cayıncılık, Bişkek 2010, s. 97-98.

COŞAR, Hakan; Çuhadar, Cengiz, “Dîvân-ı Hikmet Geleneğinin 19. Yüzyıl Kırgız Temsilcileri”, *Kastamonu Üniversitesi VI. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Velî Sempozyumu (Yesevîlik)*, Kastamonu 2018, s. 715-723.

ERMATOV, Egemberdi, *Hikmetler Kitebi-Nasaat Kitebi (Hikmetler Kitabı-Nasihât Kitabı)*, Biyiktik, Bişkek 2008.

GÖKÇE, Ferhat, “İlahiyat Alanında Kırgızca Tercüme-Te’lif Eserler”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, 22. sayı, 2017, s. 6-35.

GÖKTAŞ, Vahit, “Kırgızistan’da Dini Yayınlar”, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, 15-16, Bişkek 2013, s. 99-112.

GÜNGÖR, Ahmet, “Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği”, *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 51, 2014, s. 319-339.

Hoca Ahmet Yesevî-Dîvân-ı Hikmet, Tercüme: Moldo Sabır Dosbol Uulu, Türkiye Diyanet Vakfı-Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2019.

JUSUBALIEV, Ali, “Kaybolmaya Başlayan Yesevi İzbarsarları-Laçiler”, *4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013, s. 301-308.

JUSUBALIEV, Ali, “Yesevîlik”, *Kırgızların Müslümanlaşma Tarihi*, TDV-OŞMU İlahiyat Fakültesi Yayınları, Bişkek 2016, s. 170-184.

KADYROV, Mederbek, “Kırgızların İslam’ı Kabulünde Yeseviliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı: 24, 2018, s. 35-44.

KALBERDİEV, Abdilaziz, “Ahmet Yesevî Temelli Kırgız Zamancı-Ozanlar Geleneğinin XVIII-XIX. Asırda Yeniden Teşekkülü”, *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2017, s. 283-293.

ÖMÜRALİYEV, Çoyun, “Cazılık Kulkcakmat ce Koco Ahmed Yesevi Cönünde Söz”, *Ala-Too Dergisi*, Sayı: 10, s. 65-81, 1990.

ÖZKÖSE, Kadir, “Ahmed Yesevi’nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı”, *Akademiar Dergisi*, yıl: 2017 (Haziran), sayı: 2, s. 99-133.

YAMAN, Ali, “Kırgızistan’da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları ‘Laçiler’”, *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar 2004/29, s. 33-47.

ZEYBEK, Namık Kemâl, *Ahmed Yesevî Colu Cana Hikmetter (Ahmet Yesevi Yolu ve Hikmetler)*, Çeviren: Baktıgöl Kalambekova, Ay Basım, Ankara 2003.